

Павлик Н. П. Механізми захисту прав людини / Mechanisms for Protecting Human Rights / Н. П. Павлик // Енциклопедія прав людини : соціально-педагогічний аспект : [колективна монографія] / кол. авт., за заг. ред. проф. Н.А. Сейко ; відп. ред. Н.П. Павлик. — Житомир : Волинь, 2014. — 220 с. — С.104-107.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ (MECHANISMS FOR PROTECTING HUMAN RIGHTS) – система юридичних, соціальних, громадських, державних інструментів захисту людської гідності; засоби забезпечення безпеки індивіду від діяльності держави; соціальні інституції та відповідні їм методи діяльності для переведення прав людини з декларативних в дієві.

Значення створення й забезпечення механізмів захисту прав людини визначається суперечністю між універсальністю прав людини (їх мультикультурним, всезагальним характером) і межами національної, етнічної та релігійної соціалізації людини, що можуть зумовлювати конфлікти і втручання в основні свободи людини.

Захист прав людини є ознакою свободи і демократичності суспільства. При побудові взаємодії за схемою «нижчий соціальний статус – вищий соціальний статус» людина, яка перебуває на щаблі «нижчий соціальний статус» має можливість лише просити. Натомість, при взаємодії «рівні людські права» позивач має можливість вимагати, стверджувати і захищати. Концепція прав людини будується на твердженні, що звернення з проханням, скаргою, клопотанням є одночасно причиною і результатом нерівності та рабства. Натомість, вільна людина здатна заявити про свої права; тому захист прав людини розглядається, першочергово, як захист людської гідності.

Механізми захисту прав людини розглядаються, першочергово, у діаді «людина – держава» внаслідок значної різниці статусів та ресурсів у протидії людині порушенням її прав державою і державними інституціями. Відповідно, існує суперечність, оскільки держава (уряд) вимушений легалізувати права людини, що мають за мету обмеження прав самої держави. Отже, державні інструменти механізму захисту прав людини створюються під тиском міжнародної громадськості.

Етапи розвитку механізмів захисту прав людини доцільно розглядати в часових межах: «Друга світова війна – наш час». Друга світова війна проілюструвала юридичний феномен, коли держава й демократично обраний уряд здійснив «законодавчо узаконений» нацистським режимом геноцид – тобто, будучи законслухняними громадянами своєї держави нацистські військові коїли «узаконені» злочини проти людства. Це спонукало міжнародну громадськість до обговорення необхідності обмеження влади держав і урядів, що надалі призвело до виникнення концепції прав людини як невід’ємних і універсальних. Ключовим етапом розвитку механізмів захисту прав людини вважаємо 1948 рік, коли була прийнята Загальна декларація прав людини (англ. Universal Declaration of Human Rights), в якій вперше було сформульовано права людини як всесвітні стандарти. Важливість юридичного оформлення прав людини полягає саме у необхідності створення механізмів для їх захисту – коли замість призовів до совісті, моральних стандартів, суспільної думки людина має можливість довести своє право. Надалі розвиток механізмів захисту прав людини полягав у розробці міжнародного й відповідного державного законодавства для забезпечення переходу від декларативності прав людини до їх законності й життєдіяльності. Конституційне й законодавче закріплення прав людини захищає людину від влади (як виконавчої, так і судової та законодавчої) і дозволяє людині бути поза досяжністю рішень більшості (Віктор Осятинський).

Відправною точкою функціонування механізмів захисту прав людини є Рада Європи (Council of Europe) – міжнародна організація, заснована на принципах демократії, верховенства права і прав людини.

Рада Європи була заснована 5 травня 1949 р. в Лондоні країнами-засновницями: Бельгією, Данією, Францією, Голландією, Ірландією, Люксембургом, Норвегією, Швецією, Великобританією, Італією для створення моральної й політичної альтернативи комунізму. Пізніше до Ради Європи приєдналися: Греція і Туреччина (серпень 1949 р.), Ісландія і Німеччина (1950), Австрія (1956), Кіпр (1961), Швейцарія (1963), Мальта (1965), Португалія (1976), Іспанія (1977), Ліхтенштейн (1978), Сан-Марино (1988), Фінляндія (1989), Угорщина (1990), Польща (1991), Болгарія (1992), Чехія, Естонія, Литва, Словаччина, Словенія, Румунія (1993), Андорра (1994), Албанія,

Македонія, Латвія, Молдова, Україна (1995), Хорватія, Росія (1996), Грузія (1999), Вірменія, Азербайджан (2001), Боснія і Герцеговина (2002), Федеративна республіка Югославія (2003), Монако (2004). На сьогодні членами Ради Європи є 46 країн.

Значення й роль Ради Європи в контексті функціонування механізмів захисту прав людини можна визначити у декількох напрямках: юридичному (створення та введення в силу Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також ряду документів; забезпечення діяльності Європейського суду з прав людини); організаційному (організація, реалізація і підтримка соціальних проектів, спрямованих на розвиток громадянського суспільства країн – членів Ради Європи); політичному (сприяння визнання державами принципу верховенства права, забезпечення прав та основних свобод людини громадянам держав – членів Ради Європи, організація співпраці між державами з метою досягнення цілей Ради Європи).

Європейський суд з прав людини (англ. European Court of Human Rights; часто вживана аббревіатура – ECHR) – частина механізму захисту прав людини в країнах, що ратифікували Конвенцію прав людини; соціальний інститут, покликаний забезпечувати дотримання основних положень Конвенції; міжнародний судовий орган, який розглядає позови фізичних та юридичних осіб, а також окремих держав, що стосуються недотримання невід'ємних прав і свобод людини.

Згідно Протоколу №11, що вступив в силу 1 листопада 1998 р., усі країни, що ратифікували Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язані підкорюватися рішенням Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини приймає до розгляду справи, в яких позивач використав усі доступні в країні процесуальні правові засоби і спирається на порушення прав, гарантованих Конвенцією.

Європейський суд з прав людини складається з двох інституцій: Палата (7 суддів), Велика Палата (17 суддів). У Великій Палаті розглядаються лише справи, які викликають серйозні труднощі з трактуванням Конвенції та повторні справи; рішення Великої Палати є остаточними. Цікавим фактом є те, що окремі судді можуть не погоджуватися з рішенням суду і декларувати це, складаючи особливий погляд (англ. *separate opinion, dissenting opinion, opinion dissidente*) або надавати паралельні до

рішення погляди (concurring opinion, opinion concordante). Інтернет-ресурс Європейського Суду з прав людини: www.echr.coe.int

Таким чином, аналізуючи механізми захисту прав людини, важливо акцентувати увагу на відправних точках їх функціонування: основних документах про права і свободи людини; організаціях, що сприяють забезпеченню прав людини в державах; юридичних механізмах захисту прав людини.

Література

1. Джулиман Э. Стройте мосты, не стены : метод. пособ. [для некоммерческих организаций, занимающихся вопросами правового просвещения] / Э. Джулиман, Л. Юрт. — Архангельск : АРОО «Рассвет», 2010. — 447 с.
2. Каминьски И. Ц. Свобода выражения мнения в Европейской конвенции по правам человека / И. Ц. Каминьски. — Варшава : Хельсинский фонд по правам человека, 2005. — 63 с.
3. Осятинский В. Введение в концепцию прав человека [Электронный ресурс] / В. Осятинский. — Режим доступа : <http://edu.helsinki.org.ua/library/philosophy/files/docs/1272481811.pdf>.

© ***Надія Павлик***